

УДК: 792-047.44(477)

ПЕРЕДУМОВИ СТАНОВЛЕННЯ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО ТЕАТРУ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ ЯВИЩА

Свистун Артем Олександрович

магістрант Київського університету культури

м. Київ, Україна

Анотація. У статті проаналізовано сутність понять „театр” та „сучасний український театр”, а також визначено передумови становлення сучасного українського театру. На основі теоретичного аналізу визначено характерні особливості сучасного українського театру в його історичному, мистецькому та соціальному поступі та деталізовано певні сегменти вітчизняного театрального мистецтва.

Ключові слова: український театр, передумови, теоретичний аналіз, театральна сучасність.

Актуальність проблеми. Утвердження національної ідентичності неможливе без розвитку національної культури. Саме це питання в Україні сьогодні набуває не аби якого значення. Складні процеси націєтворення, що відбуваються понад чверть століття так до кінця і сформували національну ідею. На жаль, події, що мають місце в країні не створюють належних умов щодо осмислення значущості цієї проблеми не лише у політичному, а й у культурному аспекті. Культурні війни, як феномен українського суспільства, дійшли і до сучасного українського театру – театру, якому довгий час не вдавалося отримати незалежність і гідно представляти власну культуру у світовому мистецькому просторі. А відтак визначення передумов становлення сучасного українського театру є для нас важливим завданням у контексті розуміння перспектив розвитку досліджуваного явища.

Виклад основного матеріалу. Перш ніж розпочати дослідження передумов становлення сучасного українського театру, вважаємо за доцільне встановити змістове наповнення таких понять як „театр” та „сучасний український театр”.

У „Великому тлумачному словнику сучасної української мови” термін „театр” тлумачиться як „Вид мистецтва, що відображає життя в сценічній дії, яку виконують актори перед глядачами” [1, с. 1435]. Функціонально-орієнтованим виявилось тлумачення поняття „театр” запропоноване З. Гіптерс у „Культурологічному словнику-довіднику”, а саме: „грец. – місце, призначене для видовища, згодом – саме видовище) – вид мистецтва, що відображає дійсність у художніх сценічних образах. Театр – мистецтво синтетичне, поєднує драматургію, творчість актора (від лат. actor – діючий), режисера (франц. regisseur – керуючий), музику, живопис, архітектуру, танці, співи” [2, с. 275]. Більш розширеним є тлумачення терміну „театр”, що подано у „Термінологічному словнику з культурології”, а саме: „Театр – 1) вид мистецтва, засобом вираження якого є сценічна дія акторів перед публікою; 2) тип архітектурної будови призначений для театральних вистав” [3, с. 109].

Ґрунтовною є характеристика сутності театру, яку подає І. Бурнашов у оглядовій довідці за матеріалами преси та неопублікованими документами Міністерства культури України, а саме: „Театр в усі часи був, є і буде інструментом, формою пізнання та усвідомлення феномена людини, виразу духовно-культурних, мистецько-естетичних ідеалів людської спільноти. Він відіграє помітну роль у збереженні національної самобутності, формуванні духовних та естетичних цінностей суспільства” [4, с. 1].

Аналізуючи сценічне мистецтво у період соціокультурних трансформацій, А. Медведєва та Р. Муравін, звертають увагу на той факт, що „Театр – одна з небагатьох сфер живого людського спілкування, не опосередкованого технічними засобами. Театральне мистецтво має особливу силу впливу на глядача, спонукаючи його до співтворчості: театральні глядачі, разом з акторами, режисерами, художниками, музикантами – учасники створення

сценічного твору (театр автобіографічний, театр „агітпроп”, театр (альтернативний, театр (антропологічний) тощо” [5, с. 129].

Не менш цікавою для нашого дослідження виявилася характеристика театру запропонована І. Зайцевою. Досліджуючи мюзикл і рок-оперу, як поліфункціональні мистецькі жанри, авторка наголошує на тому, що „Театр допомагає особистості, особливо молоді, адаптуватися у соціумі, він вчить мистецтву спілкування, сприяє позбавленню різних комплексів, невпевненості, комунікабельності і розкриттю здібностей, креативності, розкутості, вмінню правильно розмовляти – культурі мовлення. Театр „естетизує” особистість – розвиває художній смак, викликає естетичний інтерес, формує естетичні потреби, – він стає поштовхом до саморозвитку, самоосвіти, бо потребує знань світової і вітчизняної культури, історії театру і кіно, музичного та образотворчого мистецтва, драматургії і літератури в цілому, вміння аналізувати, розмірковувати, самостійно робити висновки” [6, с. 543].

Щодо сутності поняття „сучасний український театр” слід зазначити, що переважна більшість наукових, театральних видань, спеціалізованих мистецьких словників не містять тлумачення зазначеного терміну. Аби зрозуміти сутність досліджуваного терміну вважаємо за доцільне звернутися до наукових публікацій та публіцистичних видань, що стосуються сучасного театального мистецтва України.

Досліджуючи історію становлення українського та російського театру, Г. Савчак звертає увагу на мистецьку та соціальні значущість українського театру. Так автор констатує: „Якщо український театр XIX століття ввів українську Мельпомену „на рівних” у храм, давно облаштований її європейськими музами-посестрами, то у XX столітті, насамперед на рубежі XIX століття, та першій третині нового століття, український театр (у найраритетніших своїх зразках) став на чільні авангардні позиції у царині європейського, а значить і світового мистецтва. У порівняння з XIX століттям з пріоритетними для нього реалістичними (а на початку минулого століття – романтичними) тенденціями у розвитку культури європейський театр XX

століття утверджував іншу естетику, втілювану в широкому спектрі модерністських течій, апріорно програмуючи на майбутнє як найважливішу свою ментальну рису – полістилістичність свого прийдешнього існування. Специфіка українського театру як важливого чинника і складової багатонаціональної європейської культури, базується на цій же полістилістичності у пошуках як драматургів, так і представників сценічного мистецтва: режисерів, акторів, театральних художників” [7, с. 169].

Характеризуючи особливості становлення українського театру, Ю. Станішевський зазначає, що „Український театр як самобутнє естетичне явище – синтетичне сценічне дійство „великого” стилю, де органічно взаємодіють й активно взаємозбагачуються різні просторово-часові мистецтва, серед яких домінують слово, музика, танець, спів, оздоблені яскравою театральністю й етнографічно-фольклорними барвами, що не заступають, а в найбільш художньо вартісних зразках підсилюють емоційну їй наснагу і глибокий психологізм, мальовничу багатовимірність і цілісність вистави, частогусто співзвучну поліфонічним оперно-постановочним структурам, утвердився на зламі ХІХ–ХХ ст.” [8, с. 11].

Щодо сутності сучасного українського театру, то слушною, на нашу думку, є позиція І. Вівсяної та Н. Кравець. Аналізуючи розвиток українського театру між традиціями та вимогами майбутнього, авторки акцентують увагу на тому, що „Український театр кінця ХХ — початку ХХІ сторіччя, як невід’ємна складова української національної культури, є закономірним етапом у багатовіковому розвитку українського мистецтва. Це етап, який засвідчував „нерозривність духовного життя народу” [9, с. 144]. Надалі дослідниці констатують, що „Український театр початку ХХІ сторіччя зосередив свою увагу на поверненні в традицію найпотужніших символів своєї культури, що протягом останніх століть стали дефіцитними: Нація, Милосердя, проблеми Життя і Смерті, Людина як частина Всесвіту” [9, с. 145].

Вивчаючи історію становлення українського театру від Союзу до Майдану, С. Васильєв зазначає: „Кінець радянської епохи дивним чином співпав із

нетривалим, на жаль, розквітом українського театру. Достатньо сказати, що в Києві на межі кінця 80-х – початку 90-х виникло близько 100 (!) нових театральних компаній. На сцені стали грати п'єси, які досі традиційно знаходилися під забороною: спочатку помірковано критичні стосовно радянської системи твори сучасних драматургів, згодом – західну абсурдистську драму, колізії якої дедалі частіше сприймалися як алегоричне відображення тутешнього побуту та звичаїв, далі – національну модерністську літературу, що її радянські ідеологи таврували як „буржуазну та ідейно шкідливу”. На початку 90-х пересічний український глядач міг побачити на сцені інтерпретації практично всієї національної класики – від Лесі Українки та Володимира Винниченка до найбільшого драматурга епохи „розстріляного відродження” – репресованої на початку 30-х художньої генерації – Миколи Куліша” [10, с. 50].

Поряд із цим слід звернути увагу на той факт, що кінець радянської епохи спричинив і певну мистецьку кризу. Дуже багато театрів не витримали економічних викликів і перестали існувати як заклади мистецтва і як театральні трупи. У контексті зазначеної тези актуальною, на нашу думку, є теза А. Медведєвої та Р. Муравіна, а саме: „Кількісний брак театрів у минулі десятиліття частково перекривався широко поширеною системою гастролей, яка, до того ж, зміцнювала зв'язки в єдиному театральному просторі країни, сприяла міжнаціональному спілкуванню, демонстрації кращих художніх досягнень, знайомству мешканців провінції з творчістю провідних майстрів сцени столиць, розширенню театральної пропозиції” [5, с. 131].

Не менш цінним для нашого дослідження виявився історико-театральний екскурс запропонований Л. Барабаном. Досліджуючи драму і театр України в 90-х роках ХХ століття, автор зазначає, що „Театр і драма 1990-х років, реагуючи на різноманітні соціальні конфлікти, негаразди та політичну колотнечу, часто зверталися до теми сучасності. Завдяки натхненній праці режисерів, акторів і драматургів у театрах уже наприкінці 1980-х – на початку 1990-х років з'явилося чимало вистав, які масштабніше, повнокровніше

змальовували нашого сучасника, здатного до переосмислення реальності, до здійснення сучасного поступу, до вдосконалення себе й оточуючого світу” [11, с. 41].

Продовжуючи аналіз передумов становлення сучасного українського театру, варто звернути увагу на дослідження О. Красильнікової. Дослідниця зазначає: „Характерною ознакою розвитку українського театру початку ХХ століття як складової європейського сценічного мистецтва (отже, ще одним виявом задекларованої „європейськості”) стало якісне оновлення функцій усіх чинників творення вистави, що було прямим продовженням утвердження постановницької режисури. Тепер кожен з цих чинників – акторське мистецтво, сценографія, музичне оформлення та ін., – відчув необхідність утілювати своїми виражальними засобами провідну концепцію вистави, інакше кажучи, – стати співрежисером постановки” [12, с. 6].

Висновки. Таким чином, узагальнюючи дослідження передумов становлення сучасного українського театру, можемо зазначити, що у період з кінця ХХ – початку ХХІ століття вітчизняне театральне мистецтво переживало як внутрішні, так і зовнішні метаморфози. Зазначені процеси і сформували відповідні передумови становлення вітчизняного українського театру до яких ми відносимо:

- 1) вивільнення української Мельпомени від російської соціальної, політичної, мистецької експансії та утвердження українського театру на основі національних традицій;
- 2) розвиток української драматургії як форми, що утримує і розвиває український театр, формує його традиції та окреслює перспективи його розвитку;
- 3) активна позиція українських діаспор за кордоном у плані підтримки та популяризації українського театру та визнання його як прогресивної, мистецької форми;

4) формування українських акторських і режисерських шкіл та популяризація здобутків вітчизняного театрального мистецтва на міжнародному рівні;

5) розвиток українського альтернативного сучасного театру, що відкрив дорогу для нового покоління акторів, режисерів, драматургів і сприяв утвердженню в сучасному театрі таких понять як свобода, незалежність, відкритість та гідність.

Подальша робота над темою дослідження буде сконцентрована у напрямі теоретичного осмислення сутності та специфіки акторсько-режисерської основи сучасного українського театру.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. – К.; Ірпінь: Перун, 2002. – 1728 с.
2. Гіптерс З. В. Культурологічний словник-довідник / З. В. Гіптерс. – К.: ВД „Професіонал”, 2006. – 328 с.
3. Термінологічний словник з культурології / Авт.-уклад.: Н. Ю. Больша, Н. І. Єфімчук. – К.: МАУП, 2004. – 144 с.
4. Бурнашов І. Ю. Між класикою та сучасністю: вектори театрального репертуару / І. Ю. Бурнашов // Оглядова довідка за матеріалами преси та неопублікованими документами. – Міністерство культури України; Національна Парламентська бібліотека України, 2013. – Вип. 12/5. – 16 с.
5. Медведєва А. Сценічне мистецтво в період соціокультурних трансформацій / А. Медведєва, Р. Муравін // Педагогічна освіта: теорія і практика: Зб. наук. праць. Випуск 26 (1). – Частина 2. – 2019. – С. 128–136
6. Зайцева І. Є. Мюзикл і рок-опера як поліфункціональні мистецькі жанри / І. Є. Зайцева // Молодий вчений. – № 11 (51). – 2017. – С. 543–548
7. Савчак Г. Я. Історія українського та російського театру: Навчальний посібник / Г. Я. Савчак // Вид.-во Південнослов'янського інституту КСУ: Миколаїв, 2008. – 240 с.

8. Станішевський Ю. Український театр кінця XIX – початку XX століть: проблеми енергетичної природи і становлення національного режисерського мистецтва / Ю. Станішевський // Нариси з історії театрального мистецтва України XX століття / Інститут проблем сучасного мистецтва Академії мистецтв України; Редкол.: В. Сидоренко (голова) та ін. – Київ: Інтертехнологія, 2006. – С. 11–82
9. Вівсяна І. Український театр між традиціями та вимогами майбутнього / І. Вівсяна, Н. Кравець // Українське мистецтвознавство: матеріали, дослідження, рецензії: зб. наук. пр. – К.: ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України, 2007. – Вип. 7. – С. 144–147
10. Васильєв С. Український театр від Союзу до Майдану / С. Васильєв // Сучасне мистецтво. – 2014. – Вип. 10. – С. 50–57
11. Баран Л. Драма і театр України в 90-х роках XX століття / Леонід Барабан // Л. І. Барабан; Нац. акад. наук України, Ін-т мистецтво знав., фольклористики та етнології ім. М. Т. Рильського. – Біла церква: Дельфін, 2009. – 142 с.
12. Красильнікова О. В. Історія українського театру XX сторіччя: монографія / О. В. Красильнікова. – К.: Либідь, 1999. – 208 с.